

ВИКЛИКИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИМІР

У статті аналізується сутність та специфіка гібридної війни як нового способу ведення бойових дій. Наголошується на ключовій ролі інформаційної складової гібридної загрози. Наводяться передумови та методи гібридної війни Росії проти України. Формулюється необхідність та наріжні принципи позиціонування України на міжнародній арені.

Ключові слова: гібридна війна, інформаційна війна, позиціонування.

Магда Е. В. Вызовы гибридной войны: информационное измерение.

В статье анализируется сущность и особенности гибридной войны как нового способа ведения боевых действий. Внимание акцентируется на ключевой роли информационной составляющей гибридной угрозы. Называются предпосылки и методы гибридной войны России против Украины. Формулируется необходимость и ключевые принципы позиционирования Украины на международной арене.

Ключевые слова: гибридная война, информационная война, позиционирование.

Magda Y. The Challenges of Hybrid Warfare: Information Aspect.

The article deals with the question of key characteristics of hybrid warfare as a brand new way of war. The main attention paid to the major role of information and media war as a part of hybrid threat. Author points out the background and the main methods used by Russia against Ukraine. The key principles of the positioning Ukraine on the international stage formulated.

Keywords: hybrid warfare, media war, positioning.

Пошук відповідей на ті виклики, які ставить перед Україною гібридна війна, слід починати з вивчення власне природи гібридної загрози. Адже розуміння особливостей та логіки гібридної війни дасть ключ до пошуку слабких місць такої стратегії.

Процес удосконалення зброї проходить в унісон із загальним поступом технологій. Кожному історичному етапу відповідає певний технологічний рівень зброї, який визначає місце і роль військового чинника у міжнародній політиці. Технологічні новинки за умови їх вдалої комбінації з іншими родами військ та достатньої кількості (адже сама по собі зброя нічого не вирішує) можуть кардинально змінювати ситуацію не лише на полі бою, а і в міжнародній розстановці сил. Прикладів більш ніж достатньо. Це і використання важкої кавалерії Олександром Македонським у війні з персами, поява гвинтівок під час війни за незалежність США (американці виграли в тому числі завдяки цьому). У ХХ ст. це перш за все використання пікіруючих бомбардувальників у взаємодії з танковими з'єднаннями, що забезпечило успіх блицкригу Вермахту. Японія мала перевагу над ВМФ США на початковому етапі війни завдяки використанню ударних з'єднань авіаносців. Використання крилатих ракет та точних авіаударів під час операції «Буря в пустелі» засвідчила появу війни 4 покоління. А вже операція проти Югославії проілюструвала, якої нищівної поразки може зазнати армія, хай і потужна, але яка технологічно належить до попереднього покоління.

Вплив невійськових факторів на результати війни демонструють греко-перські війни. Соціально-економічний (економіка вільних виробників) та психологічний (вільна людина більш мотивована воювати за свою землю) фактори відіграли більшу роль, аніж власне військова міць. Війни індустріальної епохи загалом та Друга світова зокрема показали рівнозначну, якщо не більшу, роль економічного фактору, аніж військового. Не менш яскравим прикладом є використання «енергетичної зброї» навпаки на завершальному етапі холодної війни. Не лише програш у гонитві озброєнь, а й економічний провал у тому числі через низькі ціни на нафту призвели до програшу СРС та врешті його краху.

Нині на часі наукове обґрунтування нових форм ведення збройної боротьби. Сьогодні буває складно визначити межу, за якою починається і закінчується власне війна. Наукові досягнення та технології дозволяють вести війну в найрізноманітніших формах та без її оголошення чи навіть дотримання її легітимних стандартів.

На теоретичному рівні вже є низка розроблених концепцій війн нового покоління – космічних, інформаційних, мережевих, кібер-війн, інформаційних війн, в основі яких лежать інформаційні технології. Окремі аспекти досліджуваної проблеми розкриті у працях таких вітчизняних вчених та

експертів, як В. Герасимов, С. Корнієнко, О. Петкова, Ю. Рубан, Е. Ситник та ін. Однак сутність та специфіка гібридних війн на сьогодні практично не досліджені.

Класичне визначення війни зазнає змін, а традиційне бачення війни (way of war – власне спосіб ведення бойових дій) є застарілим і не відповідає вимогам часу.

У 2004 році на замовлення НАТО проведено дослідження Multiple Futures з метою виявлення тенденцій змін у сфері міжнародної безпеки загалом та способі ведення воєн зокрема. У підсумковій доповіді мова йшла також і про гібридну війну. Як наголошує генерал-майор у відставці Франк ван Капен, у цього терміна безліч дефініцій. Далі, правда мова знов зводиться до суто військового виміру та визначення гібридної війни як суміші класичного ведення війни з використанням нерегулярних збройних формувань. Недержавні виконавці бойових завдань «можуть робити такі речі, які сама держава робити не може, тому що будь-яка держава зобов'язана дотримуватися Женевської конвенції та Гаазької конвенції про закони сухопутної війни, домовленості з іншими країнами. Всю брудну роботу можна перекласти на плечі недержавних формувань» [1]. Психологічний та інформаційний аспекти також у полі зору натівського фахівця. Так, він наголошує, що світова спільнота ставить перед доконаним фактом агресії при повному запереченні її власне агресором. У короткостроковій перспективі це дуже вирашна тактика.

Гібридні сили успішно використовують технологічно передові системи таким чином, що вони працюють на межі можливостей. Тому гібридні збройні сили мають перевагу над традиційною армією, яка діє суворо в рамках уставу.

Найбільше ж важить контроль за інформаційними потоками. Умовний «Захід» вражений, наскільки щільним та «вражаючим» він є сьогодні. З іншого боку, для того-таки умовного «заходу» ця криза пов'язана не з Україною як такою, а з кризою статусу кво, який встановився після завершення холодної війни [2].

Генерал Філіп Брідлав, головнокомандувач сил НАТО, на саміті НАТО в Уельсі навіть назвав його найбільш вражаючим бліцкригом, який будь-який бачила історія інформаційних воєн. Також Брідлав зазначив, що гібридний підхід Росії до війни полягає у намаганні використати всі можливі інструменти, створити проблему і далі на ній педалювати, використовуючи в тому числі військові інструменти [3].

Засоби гібридної війни не є загалом новими. Військова історія знає немало прикладів асиметричних воєн із використанням нелінійної тактики та нерегулярних збройних формувань, які є давнішими аналогами сучасної гібридної війни. Можна згадати війну Наполеона в Іспанії чи війну у В'єтнамі. Такі війни називаються компаундними. Сутність тактики не змінилась, просто методи стали більш сучасними та застосовуються комплексно.

Власне, класичним прикладом гібридної війни вважають війну, яку вела «Хезболла» в Лівані у 2006 р., використовуючи класичні військові дії, нерегулярні збройні формування та інформаційні методи ведення війни, завдавши Ізраїлю, на думку багатьох експертів, стратегічної поразки. У Російсько-грузинській війні 2008 року Росія, одночасно із застосуванням офіційної армії, вела інформаційну, кібер- та економічну війну.

Іншим прикладом гібридної війни, у якій військова потужна держава-агресор домовляється із недержавними виконавцями – групами місцевого населення та бойовиками, – зв'язок із якими вона формально цілковито заперечує, є російська диверсійна діяльність в Україні навесні 2014 року. Під час конфлікту невеликі групи російських військовослужбовців організували та координували озброєні загони повстанців із місцевого населення на сході України, уникаючи прямого введення своїх військ через український кордон, що дозволяло Росії обходити міжнародне право.

Безперечно, до війни такого типу Росія готувалась давно. Одне із свідчень цього – публікація в лютому 2013 року статті голови Генштабу російських збройних сил та заступника міністра оборони Валерія Герасимова. Стаття була доступна в інтернеті і вже розібрана на цитати [4].

Власне, Україна є чи не ідеальним полем бою для розгортання гібридних бойових дій. Передумови гібридної війни в Україні є наступними:

- наявність у Росії значного політичного прошарку, зацікавленого у реалізації власних імперських амбіцій;
- прагнення РФ повернути світ від багатопольярного стану до біпольярного;
- відсутність системних економічних реформ та політичних перетворень в Україні, які перетворили її на об'єкт здійснення агресивних дій з боку Росії;
- усвідомлення керівництвом Росії загрози, якою буде для неї успішна Україна;
- залежність значної частини ЄС від поставок російських енергоносіїв;
- очевидне бажання Кремля шляхом підкорення України зламати волю до опору не лише країн СНД, але і республік Балтії та Польщі.

Росія використовує широкий спектр методів гібридної війни:

- «криве дзеркало» – перекручування та пересмикування фактів та дискурсів;
- «легітимний вигнанець» – можливість використання особи колишнього Президента Віктора Януковича для тиску та потенційно піддання сумнівам легітимність нинішньої влади;
- «спекуляції на історії» – вочевидь не новий інструмент, сутність якого полягає у педалюванні дискусійних моментів українсько-російської історії;
- «заперечення очевидного» має на меті зберігати обличчя, створювати видимість відсутності агресії;
- «килимове бомбардування дезінформацією» призводить до зростання панічних настроїв, зневіри, появи численних ліній розколу в українському суспільстві, що врешті має призвести до дестабілізації ситуації всередині країни;
- «перетягування Заходу» – намагання створити проросійську коаліцію помножуються на активне лобювання інтересів Росії діючими та колишніми європейськими політиками. До цього варто також додати активну інформаційну компанію, яка спрямована на формування позитивного образу Росії в Європі;
- «показна миротворчість» так само має на меті створити ілюзію Москви як мирно налаштованої та непричетної до конфлікту сторони. З іншого боку, має запевнити в наявності інтересів Росії на території України та права їх відстоювати;
- «гримаси демократії» використовуються для нагнітання внутрішньополітичного напруження в Україні. Марш «Барсу» та ВВ-шників на Київ – яскравий приклад використання такого методу;
- «економічні лещата» мали б підштовхнути Україну до економічного краху. Виснажена та об'єктивно залежна від російських ринків економіка й нині знаходиться на межі, втім, спостерігаються і позитивні тенденції;
- «фактор газу для Європи» – випробувана стратегія звинувачення України у минулих реальних та майбутніх потенційних проблемах із зимовими поставками газу.

Власне, всі зазначені методи є складовими мозаїки інформаційної війни.

Інформаційну війну як соціально-філософську проблему почали розглядати ще в середині ХХ ст. До цієї теми звертались Е. Тоффлер, Ф.Фукуяма, П. Лазарсфельд, Г. Ласуел, Д. Клапер, Г. Почепцов. Внесок останнього є особливо важливим, оскільки матеріалізується ну лише в суто наукових, а й в публіцистичних текстах для максимально широкої аудиторії. Г. Г. Почепцов визначає інформаційну війну як комунікаційну технологію впливу на масову свідомість з метою зміни когнітивної структури таким чином, аби впливати на зміни в поведінці людей.

Термін «інформаційна війна» вперше вжив 1967 року колишній директор ЦРУ Ален Далес у книзі «Таємна капітуляція». Наступного разу термін з'явився у аналітичній доповіді американського дослідника Т. Рона для компанії Boeing «Системи озброєння та інформаційна війна». На думку аналітика, інформаційна структура стає найбільш важливим елементом економіки з одного боку, та найбільш вразливою мішенню з іншого.

Відповідний інформаційний супровід – запорука успіху в гібридній війні. Як цілком слушно наголошують військові аналітики, гібридна загроза здатна нівелювати технологічну перевагу будь-якої армії. «Хезболла» отримала психологічну перемогу 2006 року, як власне, і зараз. Змістити акцент у процесі прийняття рішення з військової площини у етичну та моральну, змусити обирати між уставом, правом, мораллю, врешті, дискредитувати противника, хай яке б рішення було прийнято, – ось ключові моменти, які забезпечили перевагу «Хезбалли» [5].

Інформаційна війна проти України спрямована не лише на розхитування ситуації всередині держави, а і на створення негативного іміджу України в світі. Стартував цей процес ще 2005 року під час першої газової війни. Тоді Україну успішно представили в якості нечесного, а щонайменше сумнівного транзитера газу, незважаючи на те, що протягом десятиліть Україна ніколи не допускала зриву поставок природного газу до Європи через свою територію. Показово, що одночасно з цими звинуваченнями Росія наголошувала на необхідності будівництва газопроводів, альтернативних українській системі (Північноєвропейський газопровід у Балтійському морі, друга нитка «Блакитного потоку» в Чорному морі та розширення газотранспортної системи в Білорусі, що тепер належить Газпрому). До того ж звинувачення у крадіжках газу не підкріплювалися конкретними фактами.

З того часу позиція Росії мало змінилась. Так само мало зробила Україна для зміни власного позиціонування у світовій розстановці сил. Хоча питання про необхідність активізації зусиль для створення позитивного іміджу України піднімалось [6].

Втім, останні події не залишають сумнівів у тому, що ситуація нині є змінною і то на краще. Хоча, передумовами таких змін є не так зусилля українського зовнішньополітичного відомства, як об'єктивні обставини.

Одна з небезпек для України – пересмикування. Це загрожує формуванням хибних уявлень про характер конфлікту, інтереси сторін, тощо. В українській публіцистиці є чимало таких прикладів. Наприклад, підміна поняття союзника та найманця вкупі з наголосом на тому, що гібридна війна в принципі не є геть новим явищем, порівняння використання російських та українських добровольчих формувань нацистською Німеччиною під час Другої світової війни чи навіть із наймом варварів на військову службу за часів Римської імперії [7]. Такий погляд – це підміна засобів комплектування (найманці, ополченці) способом ведення бойових дій та використання наявних бойових одиниць (за правилами війни, що є ознакою регулярної армії, яка не може діяти поза уставом, чи ігнорування цих правил, що є характерним якраз для сучасної гібридної війни, де для агресора не існує жодних правил чи норм). Крім того, гібридна війна це не лише використання найманців, військових без розпізнавальних знаків та терористичних угруповань. Це комплексність заходів, а найманці – лише один із аспектів.

Відповіддю на такі маніпуляції та й загалом на «інформаційні бойові дії» є формулювання власної інформаційної стратегії з урахуванням міжнародного порядку денного. Ця інформаційна стратегія матиме на меті позиціонування України як активного і самостійного учасника системи європейської безпеки.

Гібридна війна і справді не винахід сьогодення. Адже комбінації інформаційно-психологічного, економічного та військового протиборства використовувались і раніше. Але гібридність сучасного конфлікту в тому, що питома вага факторів принципово інша. Набагато потужнішою також є використання засобів та особливостей інформаційного суспільства. Відтак, нагальною очевидною потребою є формулювання асиметричної, так само гібридної відповіді на гібридну загрозу, ключовим аспектом якої є інформаційна війна.

Комунікативні технології формування міжнародного іміджу держави базуються на діяльності із захисту та просування інтересів держави на міжнародній арені, а також на інформуванні світової громадськості про геополітичні, економічні, географічні тощо особливості держави, стан її розвитку та досягнення. Об'єктами впливу зовнішньополітичних комунікативних технологій є світові держави, міжнародні та регіональні організації, транснаціональні корпорації, лідери країн та особи, які приймають політичні рішення, політична та бізнес-еліти країн світу, а також світова громадськість.

Однією з основних форм використання інформації є технології створення іміджів. Інформація, яка тією або іншою мірою впливає на імідж країни, визначається наступними параметрами: джерела інформації (газета, журнал, веб-сайт, прес-агентство, телевізійний канал тощо) зі своєю репутацією; авторство інформації (держава, політичний або державний лідер, посадовець, відома особистість у мистецтві, спорті, шоу-бізнесі); зміст інформації; значення або цільова спрямованість інформації. Імідж України формується паралельно з її самостійністю в міжнародних відносинах.

До революційних подій кінця 2013 – початку 2014 року можна було визначити такі основні характеристики іміджу України: образ України має як позитивні, так і негативні риси; приводів для негативних оцінок у експертів виявилось більше, ніж для позитивних. Серед негативних переважають відгуки про бюрократію, корумпованість і відсталий сервіс, корупційні скандали, конфлікти в газовій сфері тощо; серед позитивних оцінок – орієнтація України на демократичні зміни, вага природних ресурсів та ментальні й поведінкові характеристики суспільства [8]. Нині до цих тегів можна додати також Євромайдан та війну з Росією.

Основні напрями реалізації стратегії формування позитивного політичного іміджу, поза сумнівом, мають спиратись на внутрішні ресурси та демонструвати реальні досягнення українського суспільства. І хоча здійснено ряд позитивних кроків у законодавчому регулюванні формування міжнародного іміджу України, разом з тим залишається ряд нерегульованих питань, зокрема, відсутність програми координації інформаційної діяльності державних органів у сфері формування позитивного міжнародного іміджу України.

Список використаних джерел:

1. Корнієнко С. Путін веде в Україні гібридну війну – генерал Каппен [Електронний ресурс] / С. Корнієнко. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25363591.html>
2. FT: «Новое российское искусство войны» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vedomosti.ru/politics/news/32774201/ft-novoe-rossijskoe-iskusstvo-voiny>

3. Vandiver John. SACEUR: Allies must prepare for Russia 'hybrid war' [Електронний ресурс] / John Vandiver. – Режим доступу: <http://www.stripes.com/news/saceur-allies-must-prepare-for-russia-hybrid-war-1.301464>

4. Герасимов В. Ценность науки в предвидении [Електронний ресурс] / В. Герасимов. – Режим доступу: <http://vpk-news.ru/articles/14632>

5. Davis J. R. Defending Future Hybrid Threats / Davis J. R. // Military Review. – Fort Leavenworth, September-October 2013. – No. 5. – P. 21–29.

6. Рубан Ю. Україна як суб'єкт і об'єкт сучасних міжнародних інформаційних воєн / Ю. Рубан // Стратегічні пріоритети. – К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2009. – № 2(11). – С. 5–9.

7. Сытник Е. Так ли уникальна «гибридная война»? [Електронний ресурс] / Е. Сытник. – Режим доступу: <http://www.ostro.org/blogs/sitnik/160533/>; Таємні і «гібридні» війни Кремля – не винахід Путіна, а «творчо розвинений» спадок СРСР [Електронний ресурс] / Е. Сытник. – Режим доступу: <http://expres.ua/main/2014/08/09/111617-tayemni-gibrydni-viyny-kremlya-ne-vynahid-putina-tvorcho-rozvinenyu-spadok>

8. Петкова О. В. Методичний аспект дослідження іміджу країни (на прикладі дослідження іміджу України) / О. В. Петкова // Політичний менеджмент. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2008. – № 5(32). – С. 168–175.

** Магда Євген Валерійович – кандидат політичних наук, доцент кафедри видавничої справи та редагування Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ «Київський політехнічний інститут».*